

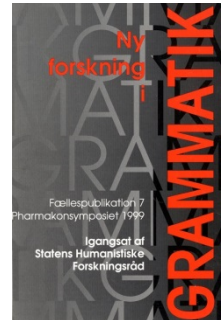
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Anteponeret adverbial

Forfatter: Erik Hansen

Kilde: J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 7, 2000, s. 73-86

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anteponeret adverbial

Erik Hansen

Emnet for denne fremstilling er beslægtet med det syntaktiske fænomen som er kaldt *negationstransport*, *mobilitet negation*, *transferreret negation* o.a. I dansk drejer det sig om konstruktioner hvor tilstedeværelsen af et adverbial i en oversætning er betinget af en ledsætnings syntaks og semantik. Det forekommer hvor ledsætningen er objekt for verberne *tro*, *mene*, *håbe*, *vente*, *synes* o.a.:

- (1) jeg tror *aldrig* vi når det
- (2) Ole mener *sagtens* at det kan nås
- (3) jeg *håber hurtigt* han kommer tilbage
- (4) Der er ikke tvivl om, at fremtiden stadig vil blive delt mellem film, teater og tv, fordi han ikke mener, man kan være en ordentlig skuespiller, hvis man ikke magter alle tre ting. Politiken 28.9.99; 1.19,4

Fænomenet kendes også fra andre sprog, fx tysk, engelsk og fransk, men ifølge den grammatiske litteratur er det i disse sprog kun negationen (*nicht*, *not*, *ne*) der er mobil. I dansk gælder det et stort antal adverbialtyper.

I denne fremstilling vil jeg betegne adverbialet i disse særlige forbindelser som ANTEPONERET. Denne term indebærer ingen forestillinger om flytning eller transformation, men betegner udelukkende adverbialets faktiske plads i en sætning.

- (5) Ole mener *sagtens* at det kan nås: anteponeret
- (6) Ole mener at det *sagtens* kan nås: ikke anteponeret

Ved LEDSÆTNINGEN forstås i det følgende den sætning der er objekt for *jeg synes*, *vi mener*, *jeg håber* osv., som kaldes OVERSÆTNINGEN.

1. En illusion?

Der findes en del international litteratur om emnet¹, dog kun lidt om forholdene i dansk². Enkelte forfattere søger imidlertid at argumentere for at anteposition er en ren illusion; der er tale om ganske normal negationssyntaks. Se fx Hanne Korzens afhandling om fransk: Hvorfor "mobil nægtelse" (Korzen 1973).

Når det drejer sig om dansk, er der ingen tvivl om at der er tale om anteposteret adverbial. Det er let at vise at tilstedeværelsen af et oversætningsadverbial i mange tilfælde er betinget af semantik og syntaks i ledsætningen.

Fx forudsætter adverbiet *hverken* tilstedeværelsen af et paratagme med *eller*, men dette *eller* kan stå i ledsætningen, mens *hverken* står i oversætningen:

(7) jeg synes hverken at jeg kan finde A eller B

I moderne dansk kræver *sagtens* tilstedeværelsen af modalverbet *kunne*, men dette kan stå i ledsætningen:

(8) Foreningen mener sagtens, at elgen kan leve i det nordsjællandske. Politiken 5.8.99; I.20,6

Et negeret objekt som er valensbundet til et verbum i ledsætningen, kan stå på oversætningens negationsplads:

(9) jeg tror ingen ferie han har haft i år

Et frit prædikatív som *alle sammen*, *begge to*, *hele banden* osv. forudsætter tilstedeværelsen af et pluralisnominal (i reglen subjektet), men betingelsen er tilfredsstillet hvis dette nominal findes i ledsætningen:

(10) jeg håber begge to at de har været søde mod dig

(11) jeg vil alle sammen mene at de skal indbydes

1. Se fx Quirk et al. (1972) p. 789-90, Teleman et al. (1999) IV p. 184-85.

2. Mikkelsen (1911) p. 332, Aa. Hansen (1965) p. 189, ODS IV (1922) sp. 549, IX (1927) sp. 90-91.

Visse idiomatiske udtryk findes kun med negation. Denne negation kan også stå i oversætningen, men så at sige have sin kontekst i ledsætningen:

(12) jeg tror ikke han har opfundet den dybe tallerken

I en anaforisk verbum vicariumkonstruktion forudsætter et *heller* at der henvises til en negeret sætning, mens et *også* forudsætter en ikke-negeret sætning:

(13 a) Han kan ikke nå det. Det kan jeg heller ikke.

(13 b) Han kan godt nå det. Det kan jeg også.

I eksemplet

(14) Hun tror ikke at han kan nå det. Det kan jeg heller ikke.

henviser sætning nr. 2 til ledsætningen, der altså gælder som negeret til trods for at negationen står i oversætningen.

Opgaven er nu at undersøge hvilke verber der kan styre ledsætninger med antepoeneret adverbial, hvad den semantiske forskel er mellem konstruktion med antepoeneret og ikke antepoeneret adverbial, og hvilke adverbialtyper der kan være antepoeneret og hvilke ikke.

2. Det styrende verbal

De centrale verber der har ledsætningen som objekt, ser ud til at være *tro, tænke, mene, synes, håbe, vente*.

(15) vi tror først de kommer når stormen har lagt sig

(16) jeg tænker snart at de vender tilbage

(17) jeg mener ikke at han gider mere

(18) nu synes vi snart at det kan være nok med den larm

(19) jeg håber da både at Knold og Tot kommer med

(20) vi venter nogenlunde at prisen holder

Der er en flydende grænse til de semantisk beslægtede verber og ver-

balforbindelser som ikke eller vanskeligt kan have anteposteret adverbial:

- (21) ?jeg regner hverken med at Ole eller Lise kommer
- (22) ?vi antager sagtens hun kan klare det
- (23) ?jeg forestiller mig enten at Lise eller Ole ringer
- (24) ?jeg forudser nogenlunde at de vil kunne forstå motivet
- (25) ?jeg gætter snildt på at de når det til tiden

Om de styrende verber kan vi sige at de skal tilhøre gruppen *verba putandi*, altså meningsverber, men der synes altså ikke at kunne trækkes en skarp semantisk grænse mellem de centrale og de mere perifere verber i gruppen. Det ser snarest ud til at muligheden for anteposition har med verbets frekvens at gøre.

Det styrende verbum i en konstruktion med anteposteret adverbial kan, men skal ikke, være tryksvagt:

- (26) jeg ¹tror at han længe har villet sige op
- (27) jeg ₀tror/¹tror længe at han har villet sige op
- (28) hun ¹mener at vi nemt kan nå det
- (29) hun ₀mener/¹mener nemt at vi kan nå det
- (30) vi ¹håber at både Ole og Lise kommer
- (31) vi ₀håber/¹håber både at Ole og Lise kommer
- (32) ¹synes du at de begge har være vrangvillige?
- (33) ₀synes/¹synes du begge at de har været vrangvillige?

Dog synes et infinit verbum ikke at kunne være tryksvagt:

- (34) jeg ₀vil næppe ¹tro at han har villet sige op
- (35) vi ₀kan jo både ¹håbe at Ole og Lise kommer
- (36) ₀tør du engang ¹mene at det bliver godt igen?

Trykforholdene kunne tænkes at vise at det styrende verbum har en vis hjælpeverbumskaraktter, således at ledsætningen får status som et al-

mindeligt indholdsfelt, og at bestemte adverbialer så kan stå på sætningsadverbialets plads.

Et adverbial kan have sin kontekst i en ledsætning som er sekundær i forhold til oversætningen:

- (37) jeg tror nu sagtens han mener du kan bestå
- (38) jeg mener snart hun synes du er rask nok
- (39) vi håber hverken der er nogen der vil genere Ole eller Peter
- (40) jeg venter både at han vil lade som om Ole og Peter er blevet inviteret

3. Semantik

Problemet ved at beskrive konstruktionens semantik er dels at betydningsforskellen mellem konstruktioner med og uden antepåsat adverbial er abstrakt, dels at begge konstruktioner i de allerfleste tilfælde kan bruges i samme pragmatiske kontekst, og endelig at de to konstruktioner er homonyme hvis der slet ikke er noget adverbial som kan antepåses. Følgende sætning er altså flertydig:

- (41) jeg tror de er tilbage i næste uge

medmindre trykket kan vise hvad betydningen er:

- (42) jeg _o tror de er tilbage i næste uge

Konstruktionen med antepåsat adverbial er tropisk. Det vil altså sige at oversætningen er en subjektiv markør af med hvilken styrke, værdi og evidens *at*-sætningen fremsættes. Dette indebærer at oversætningen ikke er en del af ytringens propositionelle indhold, men befinder sig i et lag over dette, og her tænker jeg på Diks lagdelingsmodel³. I sætningen

- (43) jeg synes tydeligt man kan mærke forskel

---

3. Dik (1989).

er oversætningen altså tropisk, og *tydeligt* er en markering af den talendes styrkeposition, i modsætning til

(44) jeg synes at man tydeligt kan mærke forskel

hvor oversætningen er en del af det propositionelle indhold og *tydeligt* er et beskrivende adverbial. Det er altså en oplysning om hvad min opfattelse er, og denne opfattelse kan der diskuteres om og argumenteres for.

Oversætningen kan være efterstillet når den har tropisk funktion:

(45) hun er ikke færdig endnu, tror jeg

(46) regnen er ved at holde op, synes jeg

(47) går det an at vente lidt, mener du?

Efterstillet interjektional oversætning er entydigt tropisk. Adverbialer af den type som behandles her, kan ikke placeres i efterstillet oversætning:

(48) *hun er færdig endnu, tror jeg ikke

(49) *Ole har influenza, synes jeg tit

Antepositionens funktion er at den gør foranstillet oversætning entydigt tropisk.

Denne analyse støttes af at de fleste eksempler man finder, har 1. persons subjekt og præsens: *jeg synes snart...*, *vi mener sagtens...*, *jeg vil næppe tro...* Er subjektet 2. person, kan sætningen næsten kun være spørgende:

(50) tror du snart du er færdig?

(51) I synes vel højst at han skal have 500 kr.?

Er subjektet 3. person, opfattes oversætningen som referat af en sproghandling:

(52) Lise venter så let som ingen ting at Ole kan nå at slå græsset

Det er noget som Lise har udtalt, jf.

(53) Lise venter at Ole så let som ingenting kan nå at slå græsset

Når meningsverbet, det styrende verbum, har et mådesadverbial, synes det at miste sin abstrakte hjælpeverbumbeskrivelse, hvorved muligheden for anteponeret adverbial annulleres:

(54) Den 72-årige Cornelius Hertling [...] siger i klart sprog, at han inderlig håber, at det ikke må lykkes [...] at få opført en "kitsch-kopi" af Berlin. JyllandsPosten 23.8.98; Indblik 1,4

(55) *at han inderlig ikke håber...

(56) vi venter længselsfuldt at arbejdet snart er til ende

(57) jeg tror fuldt og fast at Larsen aldrig vil svigte os

Mådesadverbialet gør at verbet kun kan tolkes propositionelt.

4. Hvilke adverbialer antepones?

Inden jeg begynder at karakterisere de adverbialtyper som kan antepones, vil jeg sortere dem fra som ikke kan.

4.1. Valensbundne adv. kan ikke antepones:

(58) *jeg synes skidt han opfører sig

(59) *jeg tror her hun bor

(60) *jeg mener længe at det har varet

(61) *han venter forfærdeligt det kommer til at se ud

4.2. Mådesadv. antepones ikke:

(62) *synes du smukt hun synger?

(63) *jeg tror med en kniv at dækket er ødelagt

(64) *jeg tænker nogenlunde at han taler spansk

Nogle mådesadverbialer har en variant fra gruppen af dem der kan antepones. I så fald er det kun denne sidste der kan stå i oversætnin-

gen. Det vil sige at anteponeeringen entydiggør de polyseme adverbialer:

(65a) jeg tror hurtigt vi kan blive færdige

(65b) *jeg tror hurtigt at han arbejder

(66a) jeg tror godt han vil kunne forstå det

(66b) *jeg tror godt han synger

(67a) jeg tror bedre du kan forstå det på denne måde

(67b) *jeg tror bedre du står på vandski end Ole

4.3. Dialogiske sætningsadverbialer

kan kun i dækning stå i ledsætninger af den type der er tale om her. De har altså ingen forbindelse til ledsætningen:

(68) jo, sgu, skam, nok osv.

4.4. Faste delkædeadverbialer

De adverbialer der kan anteponeses, er alle af den type som jeg i min artikel i NyS 2 har kaldt delkædeadverbialer (E. Hansen (1970) p. 127). De faste kan alle være anteponeret:

(69) ikke, kun, atter, netop, nødig, højst, mindst, især, fortrinsvis, næsten, både, hverken, gerne, godt, sagtens, nemt, snildt osv.

Det vil så sige at hele problemet er indkredset til de frie delkædeadverbialer (op.cit. p. 127-8). Af dem kan nogle anteponeses:

(70) altid, ofte, snart, igen, straks, engang for alle, i fremtiden, alligevel, en dag, efterhånden osv.

Mens andre ikke kan:

(71) her, på torsdag, ude i haven, dengang, hjemme, i morges, sammen med Ida osv.

Mange af de adverbialer som kan anteponeses, kan høre til oversætningen og være helt uafhængige af ledsætningen. Det indebærer at mange konstruktioner er belagt med en generel flertydighed. Sætningen

(72) jeg ¹ tror ikke han har været i spjældet

kan indeholde et *ikke* som negerer *tror*:

(73) jeg ¹ tror ikke han har været i spjældet, jeg ved det

Eller det kan være et anteponeret adverbial hvis fokus findes i ledsætningen. Prøven er om verbet kan være tryksvagt. Foreligger denne mulighed, er der tale om et anteponeret adverbial.

(74) jeg ¹ tror/ ₀ tror ikke at han har været i spjældet

5. Adverbialtyper

Det er karakteristisk for alle de adverbialer der kan anteponeses, at de er nonfokusable. Dette er et sikkert tegn på at de ikke indgår i propositionen, men er det kommunikerende jeg's holdninger eller kommentarer til det propositionelle indhold. De anteponerede adverbialer synes at falde i 6 grupper.

5.1. Negationer

(75) Det er en vandskulptur i kobber og bronze. Men man må ikke håbe, den skal risle, for da Provianthuset blev restaureret, nedlagde Slots- og Ejendomsstyrelsen med hård hånd havens toiletter. Politiken 26.7.99; 2.4,1

(76) Ulla mener ikke at han vil løfte en finger

(77) Studenterforeningen! Jeg tror ikke der findes noget mere provinsielt i hele verden! Rifbjerg De beskedne II,41

(78) jeg synes næppe det kan være umagen værd

Godt er den negerede negation:

(79) jeg troede egentlig godt at han gad

Et nominal med *ingen* som bestemmer står obligatorisk i oversættningen:

(80) jeg mener ingen steder de har været i påsken

(81) tror du da ingen penge han har tilbage?

(82) jeg venter ingen nytte det er til

(83) jeg synes ingen kunder der har været i formiddag

Dette viser igen at forholdet mellem oversætning og ledsætning i antepo-
neringskonstruktionen har lighed med forholdet mellem neksus-
felt og indholdsfelt: Alle andre negerede led end subjektet står på
nægtelsens plads i neksusfeltet, se E. Hansen (1970) p. 132.

5.2. Andre fokuserende adverbialer:

(84) jeg mener både at Helsingør og Haderslev er domkirkebyer

(85) Hans tror hverken at Ole kan betale eller hjælpe til

(86) vi synes enten at du skulle skrive eller ringe

(87) jeg tror netop at Peter er den helt rigtige til jobbet

(88) jeg mener særligt at de hjalp Peter økonomisk

(89) hun venter også at tante Anna kommer med i år

5.3. Interpropositionelle adverbialer

er adverbialer hvormed den talende sætter propositionelle indhold i
forhold til hinanden. De svarer til tekstlingvistikkens kohærensmar-
kører. Det kan være eksemplificerende specifikation:

(90) jeg mener fx at han har boet i Høng

Det kan være modsætning:

(91) jeg tror alligevel at Bente vil med

Det kan være sammenligning:

- (92) jeg synes hellere du skulle komme med blomster
- (93) jeg tror nødigere han vil til Brovst
- (94) jeg mener ligeledes at politiet blev underrettet

Det kan være tilføjelse:

- (95) vi venter desuden at taget skal repareres
- (96) tror du ellers der er noget at brokke sig over?

5.4. Facilitetsadverbialer

er adverbialer som findes på den semantiske skala let – vanskelig – umulig. De signalerer den talendes subjektive skøn om hvor let eller vanskelig en proces eller opgave forløber:

- (97) vi tror nemt du kan klare det
- (98) jeg mener sagtens de kan betale selv
- (99) jeg synes med god samvittighed du kan melde fra
- (100) jeg synes tydeligt man kan se stolpesporene
- (101) på denne måde tror jeg bedre du kan forstå det
- (102) jeg tror vanskeligt vi kan have bilen klar til i morgen
- (103) jeg tror umuligt vi kan nå det tog

5.5. Grads- og mængdeadverbialer

signalerer den talendes subjektive skøn om i hvilken grad eller i hvilken mængde noget foreligger:

- (104) jeg tror næsten han har tjent en million på det
- (105) jeg tror delvis at kirken er restaureret
- (106) lægen mener højst at Larsen har et års tid tilbage
- (107) jeg synes nu på mange måder at Jens er en flink fyr
- (108) jeg mener i det mindste at du skal sende en gave
- (109) jeg håber mindst at han får 10.000 kr. for bilen

5.6. Tidsadverbialer

Der findes to grupper af tidsadverbialer. Der er de præcise og objektive, fx

- (110) i går, 15. marts, dengang, på torsdag

Og der er de upræcise og subjektive

(111) snart, engang, sommetider, allerede

De objektive er fokusable i sætningskløvning (E. Hansen 1995):

(112) det var i går/dengang/15. marts de var i byen

De subjektive er ikke fokusable:

(113) *det var engang/sommetider/allerede de var i byen

Dette stemmer med at de subjektive kan placeres i oversætning:

(114a) jeg tror engang han har boet i Esbjerg

(114b) *jeg tror dengang han boede i Esbjerg

Eksempler:

(115) Hvis folk havde fantasi nok... og mod nok... tror du så nogen-
sinde, der blev tale om en genoprustning af Vesttyskland. Rif-
bjerg De beskedne II,71

(116) jeg synes hurtigt hun kom tilbage

(117) jeg håber endelig de får taget sig sammen

(118) jeg mener sjældent jeg har set magen

(119) vi venter en dag at Poul kommer tilbage til Danmark

(120) jeg tænker først at de skal have lidt at spise

(121) derfor venter jeg snart at balladen er forbi

(122) jeg tror endnu ikke at maden er klar

(123) jeg håber tidligst at jeg skal til eksamen i juni

Andre subjektive tidsadverbialer:

(124) på et tidspunkt, så, igen, atter, til sidst, en skønne dag, stadig,
undertiden, omsider, straks, pludselig, tit, ofte, sjældent, altid,
for nylig, efterhånden, lidt efter lidt, så småt, langsomt, længe,
som regel, af og til, til sidst, samtidig, hurtigt

Nogle af disse adverbialer har også funktion som mådesadverbialer, evt. inkorporerede; i så fald kan de ikke antepones:

- (125) *jeg tror længe de sover om søndagen
- (126) *jeg synes for længe Anders bliver når han er til middag
- (127) *jeg håber i forvejen at hun har givet dig besked

Jf.

- (128) jeg mener længe hun har haft mistanke til sin mand
- (129) jeg tror tit han savner selskab
- (130) jeg synes i forvejen at hun har været nok igennem

5.7. Frie prædikative kvantorer

Nominale (dvs. ikke-adjektiviske) frie prædikativer kan antepones:

- (131) jeg synes alle (sammen) at de har noget at indvende
- (132) jeg mener begge (to) at de har været i Riga
- (133) jeg tror ingen af dem at de har sendt blomster
- (134) jeg venter alle tre at de indfinder sig
- (135) jeg synes selv du skulle ringe til hende
- (136) jeg tror hele flokken at de var fulde
- (137) ?jeg håber da fem mand høj at vi kommer
- (138) jeg synes ærlig talt nogle stykker at vi skulle tage derover

At sådanne prædikativer har adverbial karakter, fremgår af deres anaforer:

- (139) Men alle, *saa* kom de og klagede: "Buddha, min Gud!" Sophus Claussen
- (140) begge to, *så* kom de med blomster
- (141) ingen af dem, *så* ville de løfte en finger for at hjælpe
- (142) hver og en, *så* havde de en undskyldning

Det subjektive må her ligge i den talendes emfatiske understregning af antallet af personer.

Henvisninger

- Dik, S. (1989). The Serial Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. *Functional Grammar Series* 9. Dordrecht: Foris.
- Hansen, E. (1970). Sætningsskema og verbalskemaer. *Nydanske Studier* 2. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, E. (1995). Sætningskløvning i moderne dansk. *Danske Studier*. København: C. A. Reitzel.
- Hansen, Aa. (1965). *Vort vanskelige sprog*. 2. udg. København: Grafisk Forlag.
- Korzen, H. (1973). Hvorfor "mobil nægtelse"? *Romansk Instituts Duplikerede Småskrifter* 22. Romansk Institut, Københavns Universitet.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære*. København: Lehmann og Stages Forlag. Genoptryk: Hans Reitzel (1975).
- Quirk, R., S. Greenbaum & J. Svartvik (1972). *A Grammar of Contemporary English*. Longman, London.
- Teleman, U., S. Hellberg & E. Andersson (1999). *Svenska akademiens grammatik* I-V. Stockholm: Nordstedts.
- ODS (1919-56). *Ordbog over det danske sprog* I-XXVIII. København: Gyldendal.